Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 189/2022 vp)

Johdanto

Nyt tarkasteltavana olevan lakiuudistuksen tavoitteisiin kuuluu henkilön itsemääräämisoikeuden vahvistaminen erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen lääketieteellisistä tutkimuksista ja hoidoista. Tarkoituksena on, että henkilö tulee kohdelluksi sukupuoli-identiteettinsä mukaisesti. Kuten kaikissa yksilön oikeudellista asemaa koskevissa kysymyksissä myös tämän lainsäädäntöesityksen osalta lähtökohtana on yksilölle turvattujen oikeuksien kunnioittaminen ja aktiivinen edistäminen lainsäädännössä. Valitettavasti esitetty lainsäädäntö ei kunnioita eikä edistä alaikäisten oikeuksien toteutumista vaan päinvastoin sitä on pidettävä niitä loukkaavana siltä osin kuin alaikäisiltä on kategorisesti suljettu mahdollisuus vahvistaa sukupuolensa oikeudellisesti.

Sukupuolen vahvistamista koskevalla sääntelyllä tulisi varmistaa, että paitsi täysi-ikäisten, myös alaikäisten itsemääräämisoikeus, yksityisyyden suoja ja muut sääntelyn alaiseen kysymykseen liittyvät oikeudet toteutuvat mahdollisimman tehokkaasti ja täysimääräisesti ja että niiden mahdollinen rajoittaminen perustuu perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamiselta edellytettyihin seikkoihin. Esitetyn sääntelyn on täytettävä paitsi perustuslain asettamat velvoitteet myös Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet myös siltä osin, kun sääntelyllä on vaikutuksia alaikäisen oikeudelliseen asemaan.

Tarkastelen hallituksen esitystä alaikäisen oikeudellisen aseman näkökulmasta ja erityisesti pitäen silmällä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59-60/1991; LOS) *velvoitteita*. LOS 4 artikla edellyttää, että sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttien 5 ja 14 mukaan lainsäädäntö on valtion keskeisin väline varmistaa lapsen oikeuksien toteutuminen lasta koskevissa päätöksissä ja toiminnassa. Esitetty sääntely onkin merkityksellinen myös useiden lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattujen oikeuksien näkökulmasta. Juridisen sukupuolen vahvistamismahdollisuuden sääntelyssä on otettava huomioon erityisesti *lapsen oikeus syrjimättömyyteen, oikeus kehitykseen, oikeus identiteettiin, oikeus saada oikeuksiensa toteutuminen arvioiduksi ja asetetuksi ensisijalle, oikeus saada näkemyksensä otetuksi huomioon, oikeus yksityisyyden suojaan ja oikeus koskemattomuuteen.*

Alaikäisten erityinen oikeudellinen asema ja haavoittuvat lapsiryhmät

Hallituksen esityksestä ei käy kovin selkeästi ilmi *alaikäisten erityinen oikeudellinen asema*, joka vaikuttaa kaikkiin alaikäisiä koskeviin lainsäädäntöratkaisuihin. Lainsäätäjän velvollisuuksiin kuuluu kiinnittää erityistä huomiota alaikäisten oikeuksien suojeluun ja niiden tehokkaaseen, täysimääräiseen toteutumiseen. Velvollisuus liittyy muun muassa alaikäisten asemaan täysi-ikäisiä haavoittuvampana ryhmänä. Alaikäisten riski joutua oikeudenloukkausten kohteeksi on tavanomaista suurempi muun muassa heidän kehitystasonsa, valmiuksiensa ja rajoitetun oikeustoimikelpoisuutensa vuoksi. Lapset ja nuoret kohtaavat paitsi kaikille ikäryhmille yhteisiä ongelmia myös oikeudellisia

ongelmia, joita aikuiset eivät kohtaa. Alaikäisiin kohdistuvien oikeudenloukkausten vaikutukset voivat olla vakavampia ja pitkäkestoisempia kuin täysi-ikäisillä.

Tutkimustiedon mukaan sateenkaarinuorten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutuminen on keskimääräistä heikompaa. Lainvalmistelun kuluessa annettujen mielenterveysasioiden asiantuntijoiden lausuntojen mukaan on selvää, että *sukupuoliristiriitaa kokevat lapset ja nuoret ovat tällainen erityisen haavoittuva ryhmä, jonka oikeuksien toteutumisen tehokkuuteen on kiinnitettävä lainsäädännössä erityistä huomiota*. Lapsen oikeuksien komitea kiinnittää huomiota valtion velvollisuuteen tunnistaa niitä tekijöitä, jotka tekevät lapsista haavoittuvia tai asettavat tietyt lapsiryhmät epäedulliseen asemaan. Näihin ryhmiin kuuluvien lasten oikeuksien toteutumiseen on komitean mukaan erityisesti panostettava muun muassa tunnistamalla ja ennalta estämällä heidän oikeuksiensa loukkauksia ja puuttumalla muun muassa lainsäädännöllä tehokkaasti tilanteisiin, joissa on riski oikeudenloukkauksille. Näitä tekijöitä onkin hallituksen esityksessä tunnistettu liittyen tilanteeseen, jossa sukupuolta ei ole ollut mahdollista vahvistaa oikeudellisesti vastamaan koettua sukupuolta. Nämä seikat tulisi komitean tulkintasuosituksia seuraten ottaa huomioon käsillä olevan kysymyksen sääntelyssä.

Toteuttaako lakiesitys syrjimättömyyttä?

Oikeusjärjestyksen lähtökohtiin kuuluu ihmisten yhdenvertaisuus ja syrjinnän kielto. Perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. *Lapsia tulee kohdella aikuisväestöön nähden tasa-arvoisina, yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä* ja yhdenvertaisina keskenään. Tästä lähtökohdasta huolimatta Suomessa voimassa oleva lainsäädäntö sisältää yhä säännöksiä, jotka rajoittavat alaikäisen perus- ja ihmisoikeuksia ilman että tätä rajoittamista on lakia säädettäessä lainkaan tarkasteltu. Tähän on syynä pitkälti se, ettei lapsen oikeuksien sopimukseen sitoutumisen yhteydessä tai sen jälkeen selvitetty kokonaisvaltaisesti alaikäisiä koskevan lainsäädännön yhdenmukaisuutta uusien velvoitteiden kanssa.

2000-luvulla alaikäisen erityinen oikeudellinen asema on vähitellen otettu huomioon lainvalmistelussa eikä enää ole mahdollista luoda sääntelyä, joka ei täyttäisi mm. perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden asettamia vähimmäisvaatimuksia. Näin on myös arvioitavana olevan lakiesityksen osalta. Lainsäätäjällä on velvollisuus perustella mahdolliset arvovalinnat, jotka mahdollisesti ovat julkilausumattomina lainsäädännön taustalla. *Näiden arvovalintojen on kuitenkin oltava sopusoinnussa sekä perustuslain että kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa eivätkä arvovalinnat oikeuta alaikäisten oikeusturvan loukkaamista.*

Hallituksen esityksessä on päädytty lapsen oikeudellinen aseman turvaamisen näkökulmasta erikoiseen, muista pohjoismaista jyrkästi poikkeavaan ratkaisuun, jossa kaikki alaikäiset asetetaan kategorisesti oikeudellisesti eri asemaan täysi-ikäisten kanssa sukupuolen vahvistamisen osalta. Ratkaisu on juridisesti kestämätön, erityisesti kun siihen on päädytty valintaa perustelematta. *Alaikäisen oikeuksien rajoittaminen voi joissain tilanteissa olla perusteltua, mutta sitä ei ole sallittua toteuttaa kategorisin ikärajoin vaan ottamalla sääntelyssä huomioon velvollisuus kohdella lapsia PL 6 §:n 3 momentissa säädetyllä tavalla yksilöinä, jolloin huomioon voidaan ottaa lapsen ikä ja kehitystaso.* Ikään perustuvasta erilaisesta kohtelusta on sallittua säätää lailla, jos sillä on hyväksyttävä tavoite ja keinot

tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Hallituksen esityksessä ei kuitenkaan esitetä tällaisia tavoitteita.

Syrjintäkielto ei ole passiivinen velvollisuus, joka ainoastaan kieltää kaikenlaisen syrjinnän yleissopimuksen mukaisten oikeuksien nauttimisessa, vaan se edellyttää valtiolta myös ennakoivia toimenpiteitä sen takaamiseksi, että kaikilla lapsilla on todellisuudessa yhtäläiset mahdollisuudet nauttia yleissopimuksen mukaisista oikeuksistaan. Tämä edellyttää aktiivisia toimenpiteitä sellaisten tilanteiden korjaamiseksi, joissa esiintyy todellista eriarvoisuutta. Tällainen eriarvoinen tilanne syntyy, kun alaikäisillä ei ole mahdollisuutta vahvistaa sukupuoltaan oikeudellisesti. Alaikäisen mahdollisuus saattaa oikeudellinen sukupuoli vastaamaan sukupuoli-identiteettiä vahvistaisi syrjimättömyyttä.

Se, että alaikäisten ei ole mahdollista vahvistaa juridista sukupuoltaan, asettaa alaikäiset ilman oikeusjärjestyksen kannalta hyväksyttäviä perusteluja eriarvoiseen asemaan suhteessa täysi-ikäisiin ja altistaa translapset ja -nuoret heille kuuluvien oikeuksien loukkauksille. YK:n lapsen oikeuksien komitea on tuonut esiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten kokeman syrjinnän ja kiinnittänyt valtioiden huomiota nuorten oikeuteen nauttia ilman syrjintää mm. ruumiillisesta ja psykologisesta koskemattomuudesta sekä sukupuoli-identiteetin ja kehittyvän itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta. Lapsen oikeuksien komitea korostaa yleiskommentissa 15 valtion velvollisuutta varmistaa, ettei lasten terveys vaarannu syrjinnän takia, joka on merkittävä haavoittuvuudelle altistava tekijä. Tässä yhteydessä komitea mainitsee mm. syrjinnän sukupuoli-identiteetin perusteella. Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa 20 korostetaan nuorten oikeutta sukupuoli-identiteetin kunnioittamiseen. Valtioita kehotetaan hyväksymään lakeja, jotka kieltävät syrjinnän mm. sukupuoli-identiteetin perusteella sekä ryhtymään tehokkaisiin toimiin transsukupuolisten nuorten suojelemiseksi kaikilta väkivallan, syrjinnän ja kiusaamisen muodoilta.

Hallituksen esityksessä luetellaan lukuisia päätöslauselmia ja kannanottoja sekä Suomen saamia suosituksia, joissa on kehotettu valtioita huolehtimaan nopeasta ja yksinkertaisesta menettelystä sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen mahdollistamisesta ilman ikärajoitteita (esim. Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous, YK:n ihmisoikeuskomitea, YK:n ihmisoikeusvaltuutettu, YK:n riippumaton asiantuntija, Euroopan komissio). Ikään sidoksissa olevan sääntelyn oikeudellinen ongelmallisuus on näin ollen esityksessä tunnustettu, mutta siitä on silti haluttu pitää kiinni, kuitenkaan perusteluja esittämättä. Hallituksen esityksen voidaan katsoa heijastelevan jopa vanhakantaista, lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa selkeästi ristiriidassa olevaa näkemystä siitä, että alaikäisten perusoikeuksia olisi mahdollista rajoittaa suhteessa täysi-ikäisiin ilman oikeudellisesti kestäviä perusteita.

Turvaako lakiesitys alaikäisen oikeutta kehitykseen?

Lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisiin periaatteisiin kuuluu lapsen oikeus kehitykseen (LOS 6). Lapsen oikeus turvalliseen kehitykseen sisältää valtion velvollisuuden suojella lasta kaikelta, mikä mahdollisesti vahingoittaa kehitystä. Oikeus kehitykseen on kiinteässä yhteydessä LOS 3 artiklan 2-kohtaan, jonka mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon. Sopimuskohdan mukaan valtion tulee ryhtyä tähän pyrkiessään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädäntö- ja hallintotoimiin. *Sukupuolen vahvistamisessa on kysymys juuri tällaisesta lapsen kehityksen turvaamiselle tarpeellisesta menettelystä.* Sukupuolen vahvistaminen

vastaamaan tosiasiallista sukupuolta liittyy keskeisesti lapsen turvalliseen kehitykseen. Alaikäisen turvallinen kehitys edellyttää, että he voivat elää arkeaan ilman pelkoa, häirintää ja syrjintää.

Oikeus kehitykseen sisältää lapsen identiteetin kehittymisen, joka kattaa sukupuoli-identiteetin osana yksilön autonomiaa ja yksityiselämän suojaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan *sukupuoli-identiteettiä koskevat kysymykset kuuluvat yksityiselämän suojan ytimeen*. Lainsäädännössä on pyrittävä turvaamaan LOS 8 artiklassa turvattu *oikeus identiteettiin*. Kategorisen 18 vuoden ikärajan asettamisen ei ole hallituksen esityksessä osoitettu tukevan translasten ja -nuorten turvallista kehitystä ja identiteetin muodostusta vaan päinvastoin olevan riski mielenterveydelle ja hyvinvoinnille. Hallituksen esityksessä ja lainsäädäntöprosessissa annetuissa lausunnoissa viitatun tutkitun tiedon perusteella on selvää, että sukupuolen vahvistamisen hyödyt ovat ihmisen psyykkiselle hyvinvoinnille merkittävämpiä kuin siihen mahdollisesti liittyvät riskit. Nuorten psyykkisen hyvinvoinnin asiantuntijoiden mukaan juridisen sukupuolimerkinnän muutos tukee nuoren elämistä omassa sukupuolessaan kokonaisvaltaisesti, millä on selkeä yhteys psyykkiseen hyvinvointiin ja mielenterveysongelmien ehkäisyyn.

Toteuttaako lakiesitys alaikäisille kuuluvia oikeuksia asettaen tämän lähtökohdan ensisijalle valituissa sääntelyratkaisuissa?

Alaikäisen erityiseen oikeudelliseen asemaan kuuluu *oikeus saada etunsa eli oikeuksiensa toteutuminen arvioiduksi ja otetuksi ensisijaisena huomioon kaikessa häntä koskevassa päätöksenteossa kuten lakeja säädettäessä* (LOS 3.1). Lainvalmistelussa on osoitettava. että alaikäiselle kuuluvien juridisten oikeuksien toteutuminen on asetettu sääntelyvaihtoehtoja harkittaessa ensi sijalle. Kyse on valtiolle asetetusta velvoitteesta, jonka noudattaminen ei ole harkinnanvaraista.

Hallituksen esityksen mukaan alaikäisten aseman punninta ei ole kuulunut esityksen valmisteluun. Näin ollen jo lainvalmistelun lähtökohta loukkaa alaikäisille ihmisoikeutena turvattua oikeutta saada oikeuksiensa toteutuminen arvioitua lakeja säädettäessä. Kaikkea sääntelyä, jolla on vaikutusta alaikäisen oikeudelliseen asemaan, on arvioitava myös siitä näkökulmasta, miten sääntelyn kohteena olevien alaikäisten oikeudet toteutuvat mahdollisissa sääntelyvaihtoehdoissa. Samalla *on varmistuttava siitä, ettei mitään alaikäisille kuuluvaa oikeutta rajoiteta ilman hyväksyttäviä perusteita.* Lapsen oikeuksien komitean mukaan päätöksenteossa on tuotava esiin, miten alaikäisen oikeuksien toteutumista on tarkasteltu ja arvioitu ja mikä painoarvo lapsen edulle on annettu siinä sääntelyvaihtoehdossa, johon on päädytty.

Hallituksen esityksen mukaan sukupuolen vahvistaminen alaikäisille edellyttäisi lasten oikeuksien ja yleisperiaatteiden huolellista punnintaa ja sen selvittämistä, miten mahdolliset sääntelymallit kuten erilaiset ikärajat mahdollisimman täysimääräisesti toteuttaisivat lapsen oikeuksia ja tukisivat lapsen hyvinvointia eri tilanteissa. Hallituksen esityksen mukaan ”sukupuolen vahvistamiselle asetettavaa ikärajaa on tarkasteltava ensisijaisesti lasten oikeuksien, erityisesti YK:n lasten oikeuksien sopimuksen sisältämien oikeuksien ja yleisperiaatteiden näkökulmasta. Näitä ovat muun muassa lapsen edun ensisijaisuus, itsemääräämisoikeus ja osallisuus sekä lapsen oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan ja syrjimättömyyteen”. Suomen alaikäisillä on oikeus odottaa, että lainsäätäjä huolehtii

edellä mainitusta punninnasta ja selvittämisestä, joka kuuluu nimenomaan sen tehtäviin sekä tässä asiassa että muissakin alaikäisen oikeudellista asemaa koskevissa kysymyksissä.

Lainsäädännöllä on mahdollista rajoittaa ihmisten oikeuksia, mutta tällöin on tehtävä edellä mainittu oikeuksien toteutumisen huolellinen punninta. Nyt tätä ei ole tehty eikä esityksestä myöskään ilmene, mitä ovat ne alaikäiselle oikeusjärjestyksen mukaan kuuluvat oikeudet, joiden toteutumista on tarkoitus suojella asettamalla kategorinen 18 vuoden ikäraja. *Lakiesitys asettaa ilman perusteita alaikäiset täysi-ikäisiin verrattuna erilaiseen asemaan rajoittamalla alaikäisten keskeisiä perus- ja ihmisoikeuksia ilman että rajoittamiselle olisi esitetty hyväksyttäviä – tai mitään – perusteita.*

Onko alaikäisten oikeus saada näkemyksensä otetuksi huomioon itseään koskevassa asiassa otettu huomioon esitetyssä sääntelyssä?

On tärkeää, että lainvalmistelun kuluessa on selvitetty lasten ja nuorten näkemyksiä. Tämä onkin välttämätöntä, sillä alaikäisten oikeus saada näkemyksensä selvitetyksi ja otetuksi huomioon on turvattu sekä perusoikeutena (PL 6.3 §) että ihmisoikeutena (LOS 12). Tämä oikeus koskee myös lainvalmistelua, kun sääntelyllä voi olla välillisiä tai välittömiä vaikutuksia alaikäisiin. Kyse on lapsen oikeudesta tosiasiallisesti vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Sukupuoli-identiteetti on korostetusti henkilökohtainen ja yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia, josta päättäminen kuuluu yksinomaan henkilölle itselleen. *Kun alaikäinen kykenee muodostamaan näkemyksensä sukupuoli-identiteetistään, hänen näkemyksensä on aktiivisesti selvitettävä ja otettava huomioon, kun tehdään tähän liittyviä ratkaisuja.* Mitä vanhemmasta ja kypsemmästä alaikäisestä on kysymys, sitä suurempi painoarvo hänen toiveilleen ja mielipiteilleen tulee antaa. Lapsen oikeuksien komitean mukaan on otettava huomioon myös asian merkitys lapselle: mitä tärkeämmästä asiasta on kysymys, sitä paremmin on varmistuttava lapsen näkemyksen selvittämisestä ja huomioon ottamisesta. Sukupuoli-identiteetti on keskeinen osa lapselle ihmisoikeutena turvattua oikeutta identiteettiin. Näin ollen lapsen osallisuudella on käsillä olevassa asiassa erityisen suuri merkitys.

Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 12 korostanut, että lapsen oikeutta saada näkemyksensä otetuksi huomioon voi rajoittaa vain, mikäli se on välttämätöntä jonkun muun lapselle kuuluvan oikeuden toteuttamiseksi. *Lapsen osallisuuden rajoittamisessa onkin oltava huolellinen ja kirjattava mahdollinen rajoittamisen – esimerkiksi ikärajan asettamisen – perustelu lain esitöihin.*
Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 12 korostanut, että lapsen oikeutta saada näkemyksensä otetuksi huomioon voi rajoittaa vain, mikäli se on välttämätöntä jonkun muun lapselle kuuluvan oikeuden toteuttamiseksi. *Lapsen osallisuuden rajoittamisessa onkin oltava huolellinen ja kirjattava mahdollinen rajoittamisen – esimerkiksi ikärajan asettamisen – perustelu lain esitöihin.*
Näin ei ole tässä lakiesityksessä tehty. Hallituksen esityksessä ei ole edes pyritty perustelemaan, miksi sukupuolen oikeudellisessa vahvistamisessa olisi tarpeen kategorisesti rajoittaa alaikäisen oikeutta saada näkemyksensä otetuksi huomioon ja osallistua asiaa koskevaan päätöksentekoon tilanteessa, jossa hän kykenee muodostamaan näkemyksensä asiassa. Myöskään mielenterveyden asiantuntijoiden lausuntojen perusteella tätä ei voida pitää lähtökohtaisesti hänelle haitallisena.

Valmistelun aikana tehdyssä selvityksessä kiinnitetään huomiota siihen, että ehdottoman ikärajan asettamisen sijaan tulisi punnita lapsen eri perus- ja ihmisoikeuksia ja sitä minkälainen sääntely

parhaiten vahvistaisi lapsen oikeuksien toteutumista ja tukisi hyvinvointia. Näin myös hallituksen esityksestä on luettavissa, että kategorinen 18 vuoden ikäraja loukkaa lapsen oikeuksia.

Lausunnon sisältö tiivistettynä

- esitetty sääntely, jossa alle 18-vuotiaat jätetään kategorisesti sukupuolen oikeudellista vahvistamista koskevan sääntelyn ulkopuolelle, loukkaa alaikäisten oikeutta identiteettiin sekä heidän oikeusturvaansa, eikä tälle oikeuksien rajoittamiselle ole esitetty perusteluja
- lähtökohtana kaikelle alaikäisiä koskevalle sääntelylle on PL 6.3 §, jonka mukaan alaikäisiä on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä; tämä edellyttää, että lainsäädäntötyössä huolehditaan oikeuksien turvaamisesta alaikäisille ilman minkäänlaista syrjintää esimerkiksi iän tai sukupuoli-identiteetin perusteella
- lainsäätäjällä on velvollisuus kiinnittää erityistä huomiota haavoittuvien lapsiryhmien oikeuksien muun muassa tunnistamalla ja ennalta estämällä heidän oikeuksiensa loukkauksia ja puuttumalla muun muassa lainsäädännöllä tehokkaasti tilanteisiin, joissa on riski oikeudenloukkauksille
- lainsäätäjällä on velvollisuus arvioida lainsäädäntövaihtoehtojen vaikutukset alaikäisten oikeuksien toteutumiseen sekä asettaa päätöstä tehdessään ensi sijalle se vaihtoehto, jossa heidän oikeutensa toteutuvat parhaiten; samalla on varmistuttava siitä, ettei mitään alaikäisille kuuluvaa oikeutta rajoiteta ilman hyväksyttäviä perusteita
- sukupuoli-identiteetti on korostetusti henkilökohtainen ja yksityisyyden suojan piiriin kuuluva asia, josta päättäminen kuuluu yksinomaan henkilölle itselleen
- kun alaikäinen kykenee muodostamaan näkemyksensä sukupuoli-identiteetistään, hänen näkemyksensä on aktiivisesti selvitettävä ja otettava huomioon, kun tehdään tähän liittyviä ratkaisuja; jos lainsäätäjä katsoo tarpeelliseksi rajoittaa näkemyksensä asiassa muodostamaan kykenevien alaikäisten oikeutta saada näkemyksensä otetuksi huomioon heitä koskevassa asiassa, kyse on perusoikeuden rajoittamisesta, mille on esitettävä hyväksyttävät perustelut

Helsingissä 19.10.2022

Suvianna Hakalehto

oikeustieteen tohtori, varatuomari
oikeustieteen professori (erityisesti lapsioikeus ja koulutusoikeus)
Itä-Suomen yliopisto